

Inleiding

Provincie Noord-Brabant

Realisatie op hoofdlijnen

Algemeen

We constateren dat de geplande realisatie van ambitie en doelstellingen grotendeels zijn gerealiseerd. Desalniettemin hebben nagenoeg alle programma's te maken gehad met de vertragende effecten van de maatschappelijk-economische dynamiek in 2022, zoals inflatie, de energiecrisis, en distributieproblematiek. Prestaties die niet volledig zijn gerealiseerd worden naar verwachting in 2023 afgerond. Voor gedetailleerdere informatie verwijzen we naar de verantwoording in de diverse programma's.

Programma 1: Bestuur en Veiligheid

Het afgelopen jaar is er veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van het beleidskader Toekomstbestendig Bestuur, waarbij gesprekken zijn gevoerd met medeoverheden, maatschappelijke partners en het bedrijfsleven. In november 2022 en januari 2023 zijn gesprekken gevoerd met gemeentesecretarissen, strategen, burgemeesters, wethouders, regiobestuurders, vertegenwoordigers van Brabantstad en waterschapbestuurders om het beleidskader te bespreken. Het beleidskader, inclusief het nieuwe provinciale participatiebeleid en de participatieverordening, zal ter besluitvorming voorliggen in Provinciale Staten in 2023. Verder is er langs drie actielijnen gewerkt aan de uitvoering van de bestuursopdracht Veilig en weerbaar Brabant, waarbij onder andere een tv-serie over ondermijning is gepresenteerd en een Brabantse norm weerbare overheid is ontwikkeld om een gezamenlijk basisniveau in de aanpak van ondermijning te stimuleren. Ook is er een reflectief onderzoek uitgevoerd naar de provinciale bijdrage aan de aanpak van ondermijning in Noord-Brabant, dat vergezeld ging van suggesties voor het vervolg en is aangeboden aan de gedeputeerde.

Programma 2: Ruimte en Wonen

In 2022 zijn het Beleidskader Leefomgeving en Beleidskader Wonen en Werken opgesteld en aangeboden aan PS om in het tweede kwartaal van 2023 te worden vastgesteld. De uitvoering van de Aanpak Stikstof en de Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof 1.0 is voortgezet met de focus op natuurherstel, verlaging van stikstofdepositie en maatschappelijke economische ontwikkeling, ondanks onzekerheden als gevolg van landelijke beleidsontwikkeling en juridische ontwikkelingen. Het Brabants overzicht stikstofdata heeft bijgedragen aan het verzamelen van informatie over stikstofemissies en –deposities, en het Stikstofloket heeft ongeveer 50 casussen geadviseerd en ondersteund. In totaal is er een reductie van 46.000 kg ammoniakemissie en wordt 46.000 m² stallen geminderd. In 2022 is er hard gewerkt aan de versnelling van de woningbouwopgave. Dit heeft geresulteerd in een topscore van 13.250 extra woningen. Verder is er in 2022 een verstedelijingsstrategie opgesteld in samenwerking met het Rijk en de regio's. Provincies moeten voor oktober 2023 Ruimtelijk voorstel opstellen. Het startpakket is in december 2022 ontvangen.

Programma 3: Water en Bodem

Het programma Water en Bodem is voortvarend aan de slag gegaan met de uitvoering van het Regionaal Water en Bodem Programma 2022-2027 (RWP). In 2022 lag de aandacht bij de urgentie om op korte termijn (2027) te voldoen aan wettelijke eisen voor waterkwaliteit, waterbeschikbaarheid en natuur. Zo is met de waterschappen verder gewerkt aan onder meer beek- en kreekherstel en maatregelen om verdroging tegen te gaan. Tevens is met partners een doorstart gemaakt met bodemvitaliteitsmaatregelen via het traject BodemUP 2.0, zijn projecten rondom rivierverruiming verder opgepakt, en is gewerkt aan klimaatadaptatie in stedelijk gebied. De droge zomer van 2022 maakte eens te meer duidelijk hoe belangrijk de provinciale inzet voor een klimaatrobuust water- en bodemsysteem is. Op basis van het in 2022 uitgebrachte Droogte-advies voor Brabant, van de onafhankelijke Adviescommissie Droogte, en het in 2022 gepresenteerde rijksbeleid 'Water en Bodem Sturend' is geconstateerd dat aanpassing van het RWP mogelijk noodzakelijk is mede in het licht van uitvoerings-risico's.

Programma 4: Natuur en Milieu

Het Beleidskader Natuur is voor de periode 2023-2030 in oktober 2022 vastgesteld. Dit jaar is het natuurbeleid in Noord-Brabant in circa 150 gebieden in samenhang met andere opgaven zoals water, bodem, stikstof, klimaat en landbouw opgepakt. In 17 van deze gebieden komen veel opgaven nauw samen, namelijk 14 stikstofgevoelige Natura2000-gebieden en 3 gebieden met een grote klimaatopgave. Eind 2022 is vanuit de groenblauwe gebiedsgerichte aanpak in 7 gebieden een verkenning uitgevoerd, in 7 andere gewerkt aan het uitwerken van een gebiedsvisie en in 3 aan planuitwerking. Via Statenmededelingen is geïnformeerd over de voortgang.

Het beleidskader Milieu 2030 "Een gezond milieu voor een gezonder leven" is in november 2022 vastgesteld. Het geeft invulling aan de Brabantse Omgevingsvisie met extra aandacht voor Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) en lichthinder. Het doel "van norm naar continue verbetering" sluit aan bij de ambitie om in 2050 op alle aspecten beter te presteren dan de wettelijke minimale norm. De verbeterfilosofie sluit aan bij de kernwaarden van de Omgevingsvisie en bij de opzet van de uitvoeringsagenda Schone Lucht Akkoord. Bij het uitwerken van onze opgaven kijken we altijd naar mogelijkheden om tegelijkertijd de luchtkwaliteit te verbeteren. Op basis van het beleidskader is eind 2022, de Uitvoeringsagenda Milieu 2023 vastgesteld.

Programma 5: Economie, Kennis en Talentontwikkeling

In 2022 lag de focus bij het programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling op uitvoering, in een jaar van herstel na de coronacrisis en nieuwe onzekerheden door de oorlog in Oekraïne en inflatie. Alle uitvoeringsagenda's onder het Beleidskader Economie 2030 zijn vastgesteld. In 2022 zijn onder andere 8 innovatiecoalities opgestart rondom maatschappelijke opgaven en sleuteltechnologieën, is er een kennispact afgesloten met alle Brabantse hoger onderwijsinstellingen en zijn datacoaches opgeleid om mkb bedrijven verder te helpen. In Breda is gestart met een campus en ecosysteem rondom de gamingsector. Ook is er een eerste stap gezet met betrekking tot de mainportstatus van de Brainportregio, met een omvangrijk pakket aan afspraken en investeringen tussen de provincie en het Rijk. Zo komt de groeimotor van Nederland niet stil te staan.

Programma 6: Energie

In 2022 ontstond naast transportschaarste lokaal ook afnameschaarste voor bedrijven. Brabant heeft actief bijgedragen aan het Landelijk Actieprogramma Netschaarste en is via de Taskforce Transportschaarste de samenwerking met netbeheerders en gemeenten gestart. De provincie heeft samen met de BOM en TNO (partner in Solliance) een samenwerkingsovereenkomst getekend om in de komende 3 jaar een nieuwe innovatieve productielijn te ontwikkelen van een nieuwe generatie flexibele dunne film zonnetechnologie. In de samenwerking met maatschappelijke partners speelden Brabant Geeft Energie (BGE) en het programma Sociale Innovatie Energietransitie (SIE) de hoofdrol. Er werd gestimuleerd om in RES regio's in regionaal verband energiebesparing, en daarmee het structureel aanpakken van energietoename, te versnellen.

Programma 7: Landbouw en Voedsel

De dynamiek in de landbouwsector is erg groot. Met name veehouderijbedrijven zijn op zoek naar perspectief. Met de maatregelen in het kader van de Routekaart 2024 willen we veehouders ondersteunen. De transitie van het landbouw- en voedselsysteem komt op gang. Het in 2022 vastgestelde beleidskader voor het toekomstperspectief 2030 van het Brabantse landbouw- en voedselsysteem beschrijft de ambitie om een slim, waardevol, circulair en verbonden systeem te creëren. Daarbij wordt tegelijkertijd bevorderd dat het landbouw- en voedselsysteem zich op een goede wijze tot haar omgeving verhoudt. Met de Uitvoeringsagenda Mest wordt aandacht besteed aan professionele mestbewerking dicht bij de bron, wat cruciaal is voor een kringlooplandbouw die mest als waardevolle grondstof beschouwt en overlast

minimaliseert. Bovendien wil Brabant ook op dit punt de innovatie bevorderen en een groene proeftuin zijn. Brabant heeft de meest ambitieuze doelstelling voor biologische productie en vergroot de vraag hiernaar door de inkoop van biologische catering bij overheden en bedrijven. Om vooral jonge boeren te behouden en steunen is een actieplan opgesteld. Deze kent vier hoofdlijnen: beter toegang tot kapitaal en middelen, meer podium voor jonge boeren, innovatie en toegang tot kennis en verbeterde instroom bij agrarisch onderwijs.

Het rijk heeft in het kader van de versnelling NPLG een fiche gehonoreerd waarmee een intensivering kan worden gegeven aan de bevordering van natuur inclusieve landbouw, de biodiversiteitsmonitor melkveehouderij en het real time meten en monitoren. De opening van de Dutch Food Week vond dit jaar in Brabant plaats.

Programma's 8 en 9: Basisinfrastructuur mobiliteit en Mobiliteitsontwikkeling

De uitvoering van het mobiliteitsbeleid stond in 2022 onder zware (financiële) druk door de nasleep van corona, de dynamiek rondom stikstof, vertraging in uitspraken van de Raad van State, teruglopende financiële middelen en de recente prijsstijgingen.

Dit heeft bijvoorbeeld effect op de uitvoering van de basistaak van OV-concessie (programma 08), zowel de lopende als de aanbesteding van nieuwe concessies. De ambities uit de OV-visie passen we toe op het Programma van Eisen voor de aanbesteding West-Brabant en de noodconcessie Oost-Brabant.

Ook de realisatie van projecten uit de ontwikkelagenda mobiliteit (programma 09) werd en wordt hierdoor beïnvloed, met name de uitvoering van een aantal wegenprojecten op korte termijn is onzeker. Om de impact van het aanhouden van deze projecten te beperken is extra inzet gerealiseerd, op onderhoud van onze provinciale wegen en de mobiliteitstransitie in Brabant. Tijdens het BO-MIRT zijn in 2022 over dit laatste punt belangrijke afspraken gemaakt, mede in het licht van o.a. de grote woningbouwopgave.

Programma 10: Vrijetijd, cultuur, sport en erfgoed

We willen dat Brabant aantrekkelijk is voor inwoners, bezoekers en werknemers. Een Brabant dat onderscheidend is, waar tradities en innovatie samengaan. Waar we creativiteit, innovatie, inspiratie en verbeeldingskracht inzetten bij de aanpak van onze maatschappelijke opgaven. Hiertoe is in 2022 het integrale beleidskader Levendig Brabant 2030 voor het provinciale beleid voor Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd vastgesteld. Het kader bevat de beleidsopgaven, ambitie, doelen en aanpak voor de periode 2023-2030, om te zorgen dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen. In 2022 is het pand naast het Noord-Brabants Museum, waar het Design Museum Den Bosch momenteel is gevestigd, aangekocht. Dit biedt de mogelijkheid om het museum uit te breiden en de omvangrijke topcollectie van JK Art Foundation te tonen, waardoor het museum een van de topmusea van Nederland.

Brede Welvaart

De provincie Brabant staat voor fundamentele transitie op het gebied van energie, wonen, milieu, landbouw en voedsel, stikstof, en gezondheid, die grote impact hebben op het dagelijks leven van de inwoners. Het besef groeit dat er nieuwe wegen moeten worden ingeslagen om in de toekomst een welvarend Brabant te garanderen. Brede welvaart, inclusief gezondheid, staat centraal in het bestuursakkoord en de provinciale beleidskaders, waarbij de focus ligt op het verstevigen van de brede welvaart voor Brabanders. Met de in 2022 vastgestelde uitvoeringsagenda wil de provincie samen met partners werken aan het verankeren van brede welvaart in al het beleid en het vergroten en monitoren van het inzicht hierin. Een voorbeeld hiervan is het symposium Brede Welvaart dat in 2022 in samenwerking met de VBG is georganiseerd. Tijdens dit symposium is onder andere het landelijk kennisnetwerk Brede Welvaart gelanceerd.

Binnen programma's wordt gewerkt aan Brede Welvaart, zoals met de 'diep, rond, en breed' benadering vanuit beleidskader Leefomgeving. Water en Bodem draagt bij door verbetering van de waterkwaliteit,

tegengaan van hittestress in stedelijk gebied, en het zorgen voor voldoende en kwalitatief hoogstaand drink- en zwemwater. Het beleidskader milieu legt de relatie tussen gezondheid en milieuhinder. Indicatoren voor Licht, Lucht en Geluid zijn uitgewerkt in een uitvoeringsagenda. De doelstelling "Steeds Beter" streeft naar 3 gezonde levensjaren extra voor alle Brabanders. Subsidie voor natuur- en landschapsbeheer draagt bij aan de hoeveelheid natuurgebied per inwoner en daarmee aan gezondheid. CO₂-reductie en een fossielvrije energievoorziening zijn gericht op klimaatverandering en toekomstbestendigheid, en daarmee gezondheid. Landbouw en Voedsel biedt informatie over en toegankelijkheid tot gezond Brabants voedsel, bijvoorbeeld door hun bijdrage aan Dutch Food Week. Sport, Cultuur en Erfgoed zorgen voor een aantrekkelijke provincie om in te sporten en recreëren, en dragen daarmee bij aan Brede Welvaart.

In 2021 is het beleidskader Gezondheid (2021-2030) vastgesteld. Op grond daarvan is in 2022 de eerste dag van de gezondheid georganiseerd. In de begroting 2023 is per begrotingsprogramma één effectindicator gezondheid opgenomen. Alle programma's moeten bijdragen aan het realiseren van drie gezonde extra levensjaren van de Brabander. Bij de jaarstukken 2023 zal voor het eerst verantwoording worden afgelegd op deze indicatoren. In 2022 is daartoe de voorbereiding voor het Gezondheid Informatie Knooppunt gestart, een informatiesysteem dat de voortgang van gezondheid en de gezondheidsindicatoren monitort.

Digitalisering

Als gevolg van de digitale transformatie digitaliseren en dataficeren zowel onze samenleving als economie in toenemende mate. Ook in onze provincie is de digitale transformatie volop ingezet. In 2022 is aan de hand van de Uitvoeringsagenda Digitale Transformatie het datagedreven werken verder geconcretiseerd. Onder meer door data en beleid sterker te koppelen via het project iCatchers, de sturing op digitalisering te versterken, data te benutten voor het verbeteren van bedrijfsprocessen en door nieuwe instrumenten te ontwikkelen zoals het DataLab en Digital Twinning. Het Datalab heeft zich in 2022 ontwikkeld tot de hub voor datagedreven werken waar programma's terecht kunnen bij datavraagstukken. We zien dat hybride en digitaal werken wordt omarmd, wat een goede basis biedt voor verdere ontwikkelingen. Transparantie in wat we doen en oog houden voor de menselijke maat loopt als een rode lijn door alle activiteiten. Ook binnen de programma's bleef digitalisering in 2022 een speerpunt. Naar verwachting wordt medio 2023 de wet ingevoerd. Hierbij speelt digitalisering een belangrijke rol middels het 'Digitaal Stelsel Omgevingswet'. Overigens gaat deze ingrijpende, omvangrijke digitalisering niet zonder horten en stoten en lijkt het nog wel een uitdaging om dit tijdig en met de juiste kwaliteit gereed te krijgen. Er is veel aandacht besteedt binnen het programma Water en Bodem voor datagedreven werken. De digitale en interactieve toestandsrapportage 'Brabant InZicht' is geheel geactualiseerd. Beheer en onderhoud van de datastromen zijn geprofessionaliseerd en de achterliggende data zijn voortaan opgeslagen op het provinciale dataplatform. Ook het milieu heeft baat bij digitalisering, de provincie monitort lucht middels (roulerende) meetsystemen. In 2022 is ook de website geo-informatie ontwikkeld van het energiesysteem van Noord-Brabant, waarin data (van RES-en) bijeen is gebracht en de Energiemonitor in opgenomen is. In Voedsel en Landbouw is bijgedragen aan digitalisering met projecten als de Boerderij van de toekomst/praktijkcentrum voor de precisielandbouw en de ontwikkeling van onkruidbestrijdende robots.

Inleiding

In 2022 is er veel gebeurd en veranderd. In het begin van het jaar verloor de Coronapandemie langzaam zijn greep op de samenleving. Dat was fijn want we konden elkaar weer ontmoeten, grote evenementen organiseren – zoals de Ronde van Spanje – en zonder beperkingen naar school en aan het werk. Tegelijkertijd viel begin van het jaar Rusland binnen in Oekraïne en verschoof de aandacht naar de oorlog en bijhorende gevolgen. Brabant liet zich van haar humane kant zien en nam verantwoordelijkheid voor de opvang van vluchtelingen. Maar er werd nog meer gevraagd van de Brabander. Er was veel onzekerheid

rondom de stikstof problematiek. Allereerst voor de agrarische sector, maar ook voor de bouw en industrie. Bovendien werd het leven in 2022 een stuk duurder, met name door de stijgende prijzen van energie. De inflatie raakte iedere Brabander in de portemonnee. En ook als provincie hebben we door al deze ontwikkelingen te kampen gehad met de oplopende kosten en stagnatie in de uitvoering van projecten. In deze dynamiek hebben we echter ook een veerkrachtig en slagvaardig Brabant gezien. Samen met onze partners zijn we erin geslaagd verder te bouwen aan de Brabantse opgaven zoals deze in Omgevingsvisie 'Kwaliteit voor Brabant', het bestuursakkoord 2020-2023 en het Addendum op het Bestuursakkoord 2020-2023 zijn vastgelegd.

Vanuit deze richtinggevende documenten is het gelukt om op veel fronten beleid te ontwikkelen en is via uitvoeringsagenda's de uitvoering in gang gezet. Voorbeelden zijn de beleidskaders Natuur, Milieu, Landbouw & Voedsel en de Uitvoeringsagenda's Gezondheid, Mest, Natuur en Brede Welvaart. Hiermee hebben we een grote stap voorwaarts gezet naar het bereiken van onze overkoepelende ambitie: een Brabant waar het fijn, veilig en gezond leven is en een mooier Brabant dat concurrerend, ondernemend en levendig is.

Rijksopdrachten

In 2022 hebben we als provincie een aantal omvangrijke opdrachten vanuit het Rijk ontvangen. Opdrachten waarin veel opgaven en uitdagingen samen komen. Allereerst is ons verzocht per 1 juli 2023 tot een Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG) te komen waarin de provinciale doelen op natuur, water, stikstof en klimaat bijeengebracht worden. Dit BPLG maakt vervolgens weer onderdeel uit van een andere opdracht. Namelijk om per 1 oktober 2023 tot een ruimtelijk voorstel te komen waarin de perspectieven op verstedelijking, mobiliteit, energie en klimaat en het landelijk gebied integraal worden uitgewerkt. Voor de aanpak van beide opdrachten is in 2022 een stevige basis gelegd. In deze Statenmededeling is PS hierover nader geïnformeerd.

In dit algemeen inleidend hoofdstuk van de jaarstukken 2022 gaan we nu verder in op de realisatie van de geplande uitvoering op hoofdlijnen, de ontwikkelingen van de organisatie en bedrijfsvoering, en de impact van de energiecrisis en inflatie en het financieel totaalbeeld.

Organisatie en Bedrijfsvoering

Koers 2030 is onze blauwdruk voor de continue ontwikkeling van onze organisatie en bedrijfsvoering. We werken via drie uitvoeringslijnen: uniforme beleidssturing, duurzaam begroten, en een toekomstbestendige organisatie.

Via een uniform beleidsproces willen we invulling geven aan de opgaven uit de Omgevingsvisie. De invoering van de Omgevingswet geeft een goede aanleiding om deze ambitie kracht bij te zetten. Elk beleidskader met bijbehorende uitvoeringsagenda('s) moet bovendien antwoord geven op welke rol wij in het betreffende beleid innemen binnen het rollenkader van de Omgevingsvisie. In 2022 zijn daartoe vijf beleidskaders vastgesteld (waarvan één in 2023 nog door PS moet worden vastgesteld). Ook zijn er vijf uitvoeringsagenda's vastgesteld.

We begroten duurzaam om financieel gezond blijven en daarmee ook in de toekomst te kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van Brabant. In het bestuursakkoord en bij de begroting 2021 is besloten vanaf 2025 in totaal € 29 mln. per jaar te bezuinigen op de structurele lasten en is tevens aangegeven op welk programma voor welk bedrag dient bij te dragen aan deze bezuiniging. De invulling van de bezuinigingstaakstelling van in totaal € 29 mln. is bekend en voor het overgrote deel verwerkt in de meerjarenbegroting. Daarnaast wordt gezocht naar manieren om rendement op ons vermogen te verhogen. Op 16 juli 2021 heeft PS de Verordening Treasury Noord-Brabant goedgekeurd, gevolgd door de Eerste wijziging Verordening op 20 juni 2022 en de vaststelling van het Treasurystatuut Noord-Brabant op 3 oktober 2022, welke op 2 november 2022 in werking is getreden. In het kader van Schoon opleveren is € 25,5 mln. structureel per jaar beschikbaar gesteld om de uitvoering van diverse tot nu toe tijdelijk gefinancierde taken na 2023 structureel voort te zetten.

We investeren in een toekomstbestendige bedrijfsvoering, zodat we ook in de toekomst kunnen meebewegen met de maatschappij. In 2022 heeft de organisatie ingezet op het anders werken, ontmoeten, en reizen. Eind 2022 zijn de verduurzamings- en herinrichtingswerkzaamheden aan de kantoor- en een deel van de vergaderverdiepingen van het Huis van Brabant afgerond. Met oog op de krapte op de arbeidsmarkt, gaat veel aandacht uit naar de Strategische Personeelsplanning en Aantrekkelijk Werkgeverschap, waar we op innovatieve wijze inzetten op het aantrekken en binden van talent aan onze organisatie.

Financieel totaalbeeld

De jaarrekening 2022 laat een bruto positief resultaat zien van € 53,6 mln. Wij stellen voor om in totaal € 9,5?mln. aan prestaties en daaraan gekoppelde middelen over te hevelen van 2022 naar 2023.??

Tevens stellen we voor om per saldo een bedrag van € 39,4?mln. aan extra reservemutaties door te voeren. Indien deze voorstellen worden gehonoreerd, resteert een netto batig saldo van € 4,6 mln. Dit resultaat vloeit terug naar de algemene middelen. Het positieve jaarrekeningresultaat gecombineerd met het feit dat we op koers liggen met betrekking tot de realisatie van de beoogde doelstellingen en effecten stemt tot tevredenheid.??

De onderbesteding is in 2022 boven de 10% gekomen, echter is deze lager dan in 2021. Ondanks de extra aandacht voor reëel ramen in het afgelopen jaar ligt de onderbesteding hoger dan onze ambitie. Uit de uitgebreide analyse zijn er 3 categorie verklaringen voor de onderbesteding:

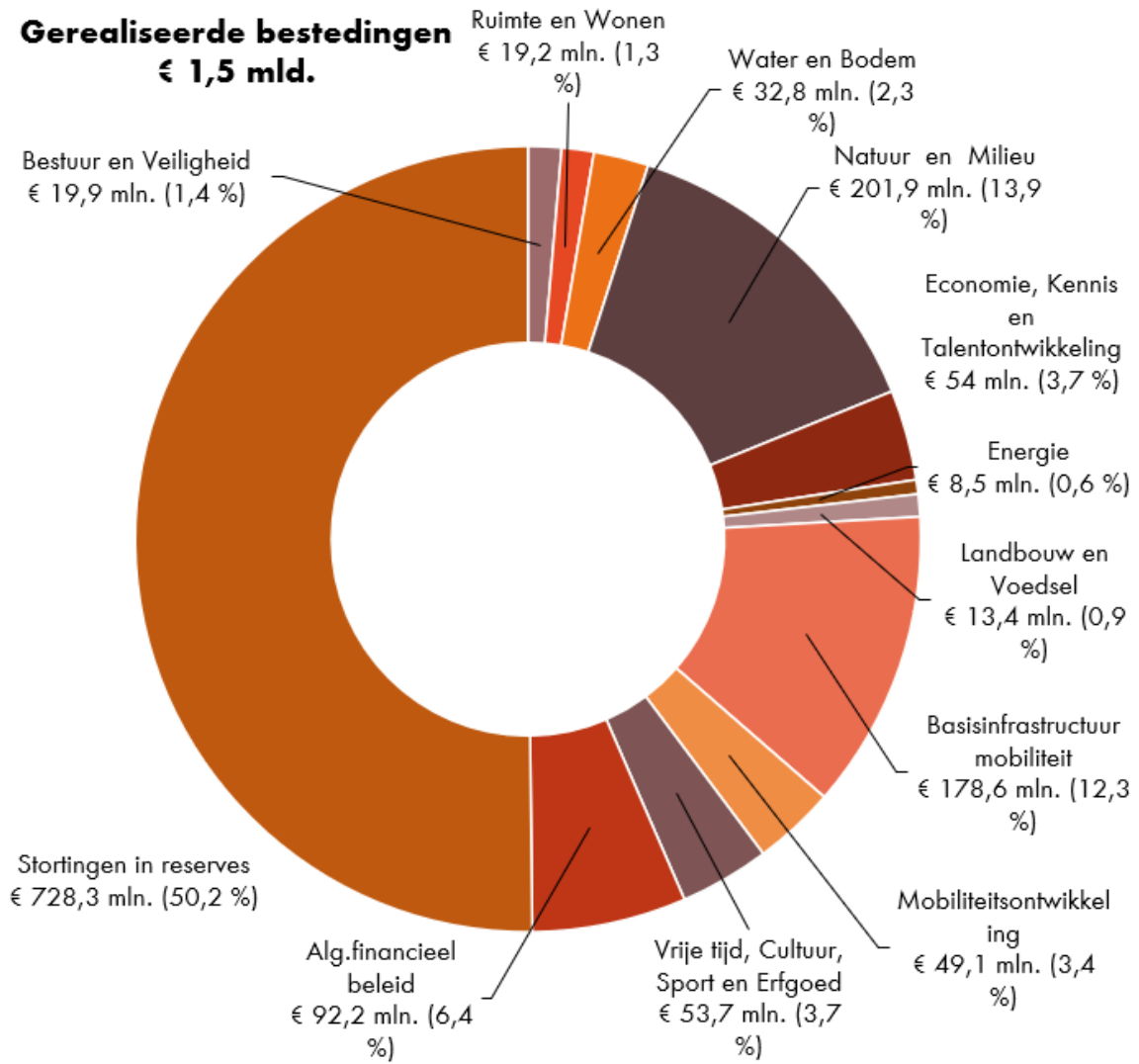
1. Niet te voorkomen. Programma 9 Mobiliteitsontwikkeling Projecten van derden (totaal 21mln.) van diverse ramingen van projecten van partners is pas na het opstellen van de 2e Bestuursrapportage 2022 informatie ontvangen over bijstellingen van hun ramingen waardoor onze bijdragen ook later tot een last leiden. In de slotwijziging mogen alleen begrotingswijzigingen voorgelegd worden, zonder aankondiging in de 2e Bestuursrapportage 2022, indien het een begrotingsonrechtmatigheid betreft.
2. Had voorkomen kunnen worden. Programma 2 Ruimte en Wonen, Opkoopregeling piekbelasters (16,6 mln.); De individuele overeenkomsten met de ondernemers zijn september 2022 getekend. Daarbij is door het programma niet tijdig onderkend dat de financiële afwikkeling gekoppeld is aan de realisatie van de afspraken in deze overeenkomsten en zodoende de gerealiseerde overeenkomsten pas effectief in 2023/2024 tot een last in de jaarrekening kunnen worden verwerkt.
3. Voorzichtigheidsonderschrijdingen. Over de gehele jaarrekening zijn kleine onderschrijdingen op specifieke producten. Deels laat zich dit verklaringen door het net niet halen van de ambities en deels is dit het gevolg van voorzichtigheidsbeginsel omdat een overschrijding van lasten een formele begrotingsonrechtmatigheid en dit in beginsel zwaarder weegt dan een onderbesteding.

Als de eerste verklaring (niet te voorkomen) gecorrigeerd wordt op de het percentage onderbesteding zou de onderbesteding uitkomen op 9%. De afwijkingen zijn in de verschillenanalyses per programma gedetailleerder toegelicht.

We blijven sturen op beperken van onderbesteding door beter (reëler) te ramen en door in de planning van de realisaties meer rekening te houden met de grote mate van afhankelijkheid van onze samenwerkingspartners.?

De verdeling van de lasten over de verschillende programma's en de verdeling van -en herkomst van middelen is in cirkeldiagrammen op de volgende pagina's weergegeven:?

**Gerealiseerde bestedingen
€ 1,5 mld.**

**Herkomst van middelen
€ 1,5 mld.**

